

Türkiye egemen sınıfının yapısında dönüşüm

Kurtar Tanyılmaz

1- Giriş

Türkiye burjuvazisinin güçlerinin bağrındaki yarıлма dur durak bilmiyor. Tayyip Erdoğan, başbakanken Anayasa referandumu öncesi yaptığı bir konuşmada, “burada da (Anayasa değişikliğini kastederek) tavrınızı ortaya koyun, hayırsa ‘hayır’ deyin, evetse ‘evet’ deyin. Çünkü bitaraf olan bertaraf olur” demişti. Aradan geçen yıllar boyunca aşağıda değineceğimiz üzere bu yarıлма azalmak bir yana, kendi içinde bölünmelerle daha da şiddetlendi. Erdoğan Cumhurbaşkanı olduktan sonra TÜSİAD’a yaptığı ziyarette “**zaman yumrukları sıkma değil, tokalaşma zamanı**” dedikten sonra şunları söylemişti:

Bugün sadece İstanbul sermayesinin kazanırken, Anadolu sermayesinin kaybettiği değil herkesin kazandığı bir Türkiye olduğunu” kaydeden Erdoğan şöyle konuştu: “Şimdi hiç kimse kusura bakmasın, samimi konuşacağım. Çünkü benim gizli ajandam yok. Enerjimizi kutuplaşmaya, kamplaşmaya, gerilemeye değil, artık yeni ve büyük Türkiye’ye sarf edelim. Halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı olarak benim birinci görevim budur. Çözüm sürecini daha ileriye taşıyarak, paralel yapıyı tamamen tasfiye ederek, ekonomiyi daha da güçlendirerek inşallah 2023 hedeflerine ulaştıracağız. Eski kırgınlıkları muhafaza etmenin hiç kimse-

ye faydası olmaz. Türkiye'ye güç kaybettiren bütün o yapay gerilimleri geride bırakmak zorundayız. Bizi büyümeden ilerlemeden alıkoyan her ne varsa, bizi yavaşılatan her ne varsa onları hep birlikte söküp atma zamandır. ¹

Oysa yumruklar sıkılmıştı bir kere. 2010 yılından itibaren burjuvazinin iç savaşı, burjuvazinin iç savaşının iç savaşı diye nitelendirilebilecek bir yeni evreye geçti. Bu sefer ittifak eden iki İslamcı sermaye kanadı birbirlerine düşman oldular; taraflardan biri, Gülen cemaati etrafında örgütlü İslamcı sermaye kanadı, saf değiştirdi, Batıcı-laik burjuvazi ile birlikte hareket etmeye yöneldi. 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi Türkiye burjuvazisi arasındaki bu kıyasıya savaşın “yumrukları sıkılmak”tan öteye geçerek, “kanlı bir iç savaş”a dönüşmesiyle sonuçlanmıştı. Elinizdeki yazının yazıldığı sırada – Batıcı-laik burjuvazi ile ittifak halinde olan İslamcı kanattaki cemaat sermayesinin tasfiye edildiği koşullarda – diğer iki burjuva fraksiyon arasında bir ateşkes hâkim. Ancak “buzların erimiş olması”² her iki burjuva kanadında da yumrukların sıkılı olduğunu, arada sırada taraflar arasında “tokalaşma” olsa da savaşın devam ettiğini bize unutturmamalı.

Marx kapitalist toplumun üretim ilişkilerini analiz ederken genel olarak sermaye kavramından hareket eder. Genel olarak sermaye, sermayenin bir bütün olarak ücretli emek ile ilişkisi içinde nasıl üretildiğini ortaya koyarken, çok sayıda sermayenin birbiri üzerinde rekabet yoluyla yaptığı etkileri dikkate almaz; bir bakıma tekil sermayelerin rekabetinden soyutlanmış olarak analiz yapar. Oysa tekil sermayelerin rekabeti dolayısıyla üretim sürecinde yaratılan artık değerın kapitalistler arasındaki bölüşümü hiç de önemsiz değildir. Toplam toplumsal sermaye bilinçli hareket eden bir özne gibi var olmaz. Kapitalistlerin emeğin sömürüsüne dair ortak çıkarları tekil sermayelerin rekabetleri **dolayısıyla** kendisini ortaya koyar. Belli bir ülkedeki kapitalist gelişmenin tarihsel koşullarına ve çelişkilerine bağlı olarak rekabet dinamikleri, tekil sermayeleri farklı stratejilerle ve belli bir sermaye fraksiyonu etrafında öbekleşmeye zorlayabilir. J. Gough'un ifadesiyle “sermaye birikimi çelişkilerle yarılı ise, belirli sermaye sahipleri her biri kendi içinde kendi sorunlarını taşıyan strateji tercihlerine sahip olacak ve politik olarak farklı ve çok anlamlı ölçeksel projelere yol açacaklardır.”³

Bir ülkedeki kapitalist gelişme dinamiklerini incelerken egemen sınıf içi yapıyı ele almak ve sermaye fraksiyonu kavramına başvurmak hem mevcut fraksiyonlar arasındaki çelişkileri ve bunların sermaye birikiminin içindeki konumlarını ortaya koymak hem de sınıf mücadelesinde ittifaklar politikası sorunu bakımından stratejik açıdan kilit önemdedir. Bizim Türkiye kapitalizminin yakın dönem gelişme eğilimlerini incelerken Batıcı-laik ve İslamcı sermaye fraksiyonları arasında bir ay-

1 *Hürriyet*, 21.09.2014.

2 TÜSİAD eski başkanı Başaran-Symes'in dönemin başbakanı Davutoğlu ile yaptıkları görüşme sonrası yaptığı açıklama (*Milliyet*, 17.06.2015).

3 J. Gough, “Değişen Sınıf İlişkileri, Değişen Ölçek: Ölçek Politikalarında Çeşitlilik ve Çelişki”, *Praksis*, Sayı: 15, 2006, s. 104.

rım yapma çabamızın önemli bir nedeni budur. Nasıl Prusya'dan günümüze Alman burjuvazisi içinde tarihsel olarak Atlantikçi ve kıta Avrupacı iki fraksiyon arasında sürekli bir gerilim yaşanmışsa,⁴ Türkiye'de de burjuvazinin tarihsel açıdan özgül gelişme dinamiklerinin bir ürünü olarak kendi içinde Batıcı-laik ve İslamcı diye ayrıştırılabileceğini ileri sürdük. İslamcı sermaye kavramını, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi sürecinde egemen konumda olan ve gelecek çıkarlarını, başını ABD ve AB'nin çektiği Batı emperyalizmiyle bütünleşmede gören Batıcı-laik burjuvazi karşısında, İslam dünyasına yönelik bir ekonomik bütünleşme, uluslararası politikada bir İslami ülkeler ittifakı peşinde olan bir sermaye fraksiyonu olarak tanımlıyoruz.⁵

Bu yazımızda yine olası itirazları dikkate alarak vurgulayalım: İlk İslamcı ya da Batıcı-laik nitelermeleri bir kültürel, dini, ideolojik ayrıma işaret etmemektedir. Elbette sermayenin dini yoktur; sermaye birikim uğruna dini ya da ulusal engelleri aşma eğilimindedir. Ancak bu demek değildir ki, bir sınıf fraksiyonu, burjuvazinin bir kesimi, kendi özgül çıkarlarını din kisvesi altında ifade ediyor olmasın veya sermaye birikiminin bir ülke ya da bölgedeki içsel çelişkileri, sermaye sınıfının belli bir kesimini stratejik olarak farklı tercihler izlemek zorunda bırakmasın. Bu bakımdan bu nitelermeye başvurmadaki amaç, yöntemsel açıdan meseleyi sadece ideolojik-kültürel düzeyden hareketle kavramak yerine, sınıf mücadelesi temelinde ve sermaye sınıfının Türkiye kapitalizmine özgü koşullarda hangi maddi temellerde ayrıştığından hareketle kavrama çabasıdır. İkinci olarak Türkiye burjuvazisinin fraksiyonları arasındaki bu çatışmanın uzlaşmaz bir çelişki (antagonizma) olduğunu ileri sürmüyoruz. Bizim açımızdan bu çatışmanın varlığı ve seyri, asıl uzlaşmaz çelişki olan emek-sermaye ilişkisi üzerindeki etkilerini hem iktisadi hem de siyasi sonuçları itibariyle öngörebildiğimiz ölçüde anlamlı.

Bu yazıda Türkiye kapitalizminde burjuva güçlerin bölünmüşlüğü'nün önemli bir boyutu olarak burjuva fraksiyonları arasındaki çatışmanın maddi temellerini yeniden ele almayı amaçlamıyoruz. Bu yönde bir çabayı daha önce sergiledik.⁶ Bu yazıyla asıl amacımız söz konusu çatışmanın evrimini ortaya koymak, bir anlamda günümüzdeki gelişmeler karşısında ampirik olarak güncellemektir. Egemen sınıf içi yapıdaki değişimlerin ve gelişme eğilimlerinin doğru bir şekilde saptanması, Türkiye'de kapitalist gelişmenin dinamiklerini ortaya koyabilmek, Türkiye burjuvazisinin ayağına dolanan engelleri kavrayabilmek bakımından yeterince önemli

4 David X. Noack, "Kapitalfraktionen in Deutschland – Der Atlantik oder der Kontinent", (<https://theheartlandblog.wordpress.com/2011/08/08/kapitalfraktionen-in-deutschland-i-der-atlantik-oder-der-kontinent/>)

5 Bu konuya dair bizim önceki yazımızın yanı sıra bkz. Savran, "İslamcılık, AKP, Burjuvazinin İç Savaşı", içinde: *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, N. Balkan/E. Balkan/A. Öncü (der.), İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s. 53-142.

6 *Devrimci Marksizm*'de (sayı 12, Kış 2011, s. 66-96) yer alan bu yazımız daha sonra N. Balkan, E. Balkan ve A. Öncü tarafından derlenen ve Yordam yayınları tarafından basılan *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP* kitabında (2014, s. 143-180) yayınlanmıştır. Tanyılmaz, "Türkiye Büyük Burjuvazisinde Derin Çatlak", s. 143-180.

olsa gerek. Ancak bunun da ötesinde, burjuvazinin sadece emekçilere karşı değil, kendi içinde de karşılaştığı rekabet ve çatışma süreçlerine de ışık tutmanın bizim için asıl önemi, Türkiye işçi sınıfının ve ezilenlerinin burjuvaziden bağımsız bir politik cephe inşa etmesine katkıda bulunabilmekte yatıyor.

Bu doğrultuda takip eden bölümde söz konusu çatışmanın günümüze kadarki seyrinin izini sürecek ve mevcut tarihsel gelişmeleri kısaca özetlemeye çalışacağız. Bu bölümde her iki burjuva kanadı arasındaki ayrışmanın ve mücadelenin ne üzerine verildiğine ana hatlarıyla değinmek istiyoruz. İlerleyen bölümde ise Türkiye kapitalizminin gelişme eğilimleri ışığında İslamcı burjuvazinin yükselen bir finans kapital fraksiyonu olarak büyüme dinamiklerine bakacağız. Bu bölümde amacımız aynı zamanda burjuvazinin iç savaşında karşıt kutuplar arasındaki saflaşmaları kavrayarak, Erdoğan/ AKP'nin bu saflaşmalarda siyasi gücünü ve devlet aygıtının olanaklarını her iki taraf arasında "Bonapartist" bir uzlaştırıcı rolüne bürünerek, kendi "ideolojik" hegemonyasını kurmak üzere mi yoksa taraflardan biri lehine mi kullandığını ortaya koymak olacak. Nihayet son bölümde Türkiye büyük burjuvazisinin yakın dönemdeki dönüşümüne dair bazı sonuçlar çıkarmaya çalışacağız.

2- Burjuvazinin "kansız iç savaşı"ndan kanlı iç savaşına

Türkiye kapitalizminin yakın dönem seyrine burjuva rejiminin dinamikleri açısından bakacak olursak, son 20 seneye damgasını vuran en temel etkenlerden biri herhalde egemen sınıf içindeki bölünmüşlük olsa gerek. Türkiye'de "yeni" kapitalizmi tarif ederken "son derece kutuplaşmış bir iş dünyası"⁷ izlenimini veren, başında Mustafa Sönmez'in "sermaye içi rövanşizm",⁸ Sedat Ergin'in ise "Erdoğan'ın büyük sermaye ile kapanmayan hesabı"⁹ diye tanımladıkları bu bölünmüşlük kendisini en çok politika alanında yaşanan çatışmalarla dışa vuruyor.¹⁰ Biz bu bölümde önce burjuvazi içindeki gerilimleri kısaca özetlemek ve özellikle hangi noktalarda ve neden çatışma çıktığını ortaya koymak istiyoruz.

Öncelikle şunu belirtelim. Her iki burjuva fraksiyonu arasındaki mücadeleyi hem gün yüzüne çıkartan hem de şiddetlendiren ana dinamik olarak, kanımızca, Türkiye'nin kadim büyük burjuvazisinin 1980 sonrasında dünya kapitalizmiyle girdiği bütünleşmenin doğurduğu bir dizi çelişkiyle baş edememesi ve toplumun geniş kesimleri üzerindeki hegemonyasını yitirmiş olması belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye'nin Batıcı-laik burjuvazisi, 1994, 1998 ve 2001 yıllarında üç büyük ekonomik krizle karşı karşıya kaldı. Büyük kısmını işçi sınıfının ödediği ağır toplumsal maliyetleri olan bu sürecin politik alandaki karşılığı üç büyük partiden oluşan koalisyon hükümetinin 2001 kriziyle birlikte iflasın eşğine gelmesi oldu. İşte Batıcı-

7 A. Buğra/O. Savaşkan, *Türkiye'de Yeni Kapitalizm*, İletişim yayınları, 2014, s. 21.

8 "28 Şubat ve sermaye içi rövanşizm", www.mustafasonmez.net, 27.02.2010.

9 Sedat Ergin, *Hürriyet*, 03.05.2012.

10 Burjuvazinin iç savaşının değişik aşamalarına ilişkin bir ufuk taraması için bkz. Savran, age., s. 86-116.

laik burjuvazinin geniş halk kesimleri karşısındaki bu alternatifsizliği ve çözümsüzlüğüdür ki önce Refah Partisi'nin belediyeleri ele geçirmesine, daha sonra da 2002 yılında ondan ayrılan ve yavaş yavaş yükselmekte olan yeni tekelci burjuvazi ve onun politik alandaki temsilcisi olan AKP'nin gücü ele geçirmesine yol açtı.¹¹ 2002-2006 yılları arasında Avrupa Birliği'ne üyelik umutlarının da etkisi altında Batıcı-laik burjuvazinin kerhen destek verdiği AKP daha çok TSK ile gerilimler yaşadı. 27 Nisan 2007'deki e-muhtıra, bir bakıma TÜSİAD burjuvazisinin TSK aracılığıyla güçlenen “yeşil sermaye”ye sopa göstermesiydi. Burada en önemli tehdit unsuru İslamcı sermayenin mevcut “kurulu düzen” dışında kurduğu ilişkiler (dini cemaatlara bağlı vakıf ve derneklerin iktisadi faaliyetleri, gerek ülke içinde gerekse uluslararası alanda bir takım kültürel ilişki ağlarıyla İslamcı-alt ekonominin genişlemesi, belediye hizmetlerinde ihaleler yoluyla bazı İslamcı sermaye gruplarının büyümesi vs.) sayesinde giderek güçlenmesiydi.

2009 yılında IMF ile yapılacak anlaşma yine AKP hükümeti ile TÜSİAD arasında bir başka gerilime yol açtı. TÜSİAD'ın bu gerilimin arka planında yatan endişesi imalat sanayisindeki şirketlerin yüksek dış borç seviyesini göz önüne alarak yabancı sermayeyi ürkütmemek ve bu nedenle IMF'nin talepleri doğrultusunda mali disiplinin sürdürülmesiydi. Buna karşılık MÜSİAD açısından mali disiplinden çok büyüme ve iç talebin canlı tutulması daha öncelikliydi. IMF'nin vergi reformu talepleri karşısında üyelerinin vergi yükünün artacak olması, ayrıca kamu harcamalarının ve belediyelere yapılan transfer harcamalarının azaltılması İslamcı sermaye kanadı için daha fazla endişe kaynağıydı.¹²

2010 yılında ise bu sefer gerilim Anayasa değişikliği konusunda yaşandı. Dönemin başbakanı olan Erdoğan TÜSİAD'ın değişikliğe açıkça destek vermekten kaçınma tavrı karşısında “Bakın burada da tavrınızı ortaya koyun, hayırsa ‘hayır’ deyin, evetse ‘evet’ deyin” diye tepki göstermişti. TÜSİAD'ın cevaben “bizden kimse irade beyanı isteyemez” demesi üzerine bu sefer Erdoğan şöyle cevap verdi:

Ama belli bir grup var ki bu grup devamlı olarak **kendisinden olmadığı**, beğenmediği bir iktidara farklı yaklaşım içerisindedir. Şunu söylediler. 22 Temmuz'da da söylediler, “Biz bu iktidar döneminde çok para kazandık ama oyumuz CHP'ye” dediler. Bu irade beyanı değil miydi? Peki 2000-2001'deki irade beyanını nasıl yaptın? Bu ülkeyi biz sermayenin hegemonyasına terk etmeyeceğiz. Bunu bir defa açıkça ortaya koymak gerekiyor. Yani geçmişte siz iktidarlara böyle köşeye sıkıştırıp kedi köpekle oynar gibi oynayabilirdiniz. Ama bu iktidarla oynayamazsınız.¹³

Burjuvazinin kanatları arasında yaşanan bir sonraki çatışma 2010 yılında dış

11 İslamcı hareketin ve sonradan AKP'nin yükselişinin tarihsel nedenleri üzerine bkz. Tanyılmaz, age. s. 154-159 ve Savran, age. 54-107.

12 A. Buğra/O. Savaşkan, age. s. 215-217.

13 *Milliyet*, 18.08.2010 (vurgu bize ait).

politikada İsrail ile iplerin gerilmesine yol açan Mavi Marmara olayı idi. Fethullah Gülen'in Gazze açıklarında Türk yardım gemisine İsrail saldırısına ilişkin yaptığı "İsrail'e danışlıysaydı keşke" açıklaması bu sefer İslamcı burjuvazinin kendi içinde bir çatlağa, burjuvazinin iç savaşının iç savaşına yol açtı. Mavi Marmara olayı, özünde 2002'den itibaren karşımızdaki "koalisyon"un temel motifini oluşturan, kapitalizme ve Batı'ya dost "liberal İslâm" düsturuna ilişkin olarak "ortaklar" arasında **yorum ve konum farkının belirdiğini** işaret etmektedir.¹⁴

Gülen cemaatinin ve arkasındaki TUSKON sermaye grubunun politik yönelişinin başta ABD olmak üzere Batı ile stratejik bakımdan öncelikli olması İslamcı burjuvazinin kendi içinde ayrışmasının temellerini attı.

Gülen İslami Türkiye'nin Osmanlı dönemindeki ihtişamına yeniden kavuşturulması amacıyla öteki İslamcılardan ayrı düşmez. Ama bu amaca Erbakan'dan farklı olarak **Batı dünyası ile çelişki içinde değil, ABD ile ittifak içinde** ulaşılabileceği düşüncesi bakımından hem radikal İslamcı hareketler hem de Milli Görüş ile taban tabana karşıt bir konum benimser.¹⁵

İslamcı burjuvazi içindeki bu yarılma devlet aygıtı içinde epey mevzi kazanmış olan Gülen cemaatinin adım adım AKP ile köprüleri atmasına yol açtı. 7 Şubat 2012 tarihinde, MİT ve PKK arasında yapılan görüşmelerin suç addedilmesiyle Müsteşar Hakan Fidan başta olmak üzere teşkilat görevlilerinin savcılığa çağırılması ile patlak veren MİT krizi, Gülen cemaatinin ilk defa doğrudan AKP'ye karşı devlet bünyesinde bir "iç iktidar" mücadelesine girişmesi anlamına geliyordu. Artık İslamcı burjuvazinin kendi içindeki "ittifak" sona ermişti; ihtilaf ve çatışma karşılıklı kartlar ortaya açılarak, kılıçlar çekilerek sürdürülmekteydi.

2013 yılında Gezi parkı ile başlayan halk isyanı, iktidar bloku içindeki çatlakların daha da derinleşmesine yol açtı. Özellikle Ortadoğu bölgesinde dönemin başbakanı Erdoğan'ın "istikrar" vaadi ve prestiji Batı nezdinde epey sarsılmaya başladı.

Bunun arkasından Gülen cemaatinin AKP'ye yönelik saldırıları 17/25 Aralık 2013 tarihindeki yolsuzluk soruşturmaları ile devam etti. TÜSİAD'ın suskun kalmayı tercih ettiği bu süreçte, AKP kendi politik gücünü pekiştirmek üzere, arkasında yer alan MÜSİAD ile tam bir ittifak yaparken, Gülen cemaati ile Batıcı-laik burjuvazi arasında, bir anlamda TÜSİAD ile TUSKON arasında yeni bir ittifak oluştu.

2014 yılının Ocak ayında dönemin TÜSİAD Başkanı olan Muharrem Yılmaz'ın hükümetin yolsuzluk ve rüşvet operasyonu sonrası tavrını eleştirmesi ve "böyle bir ülkeye yabancı sermayenin gelmesi mümkün değildir" uyarısı yapmasından sonra AKP-TÜSİAD gerilimi yeniden canlandı; Erdoğan bu açıklamayı fırsat bilerek TÜSİAD'ı vatana ihanetle itham etti:

14 T. Atay, "Hısmılıktan hasımlığa", *Cumhuriyet*, 11.08.2016.

15 Savran, age., s. 104-5. (vurgu yazara ait)

Peki ey TÜSİAD, ananas meselesinden niye rahatsız değilsin? Uganda’da sizlere rafineri bağlantısı kuranlardan niye rahatsız değilsin? Yargı içindeki paralel örgütlenmenin iş dünyası üzerindeki ağır baskısından, şantajından rahatsızlıklarınız niye yok? (...) TÜSİAD kusura bakmasın, maalesef bugüne kadar hiçbir zaman milletin yanında durmadılar. TÜSİAD’a rağmen iş dünyasının üzerindeki baskıyı, şantajı, tehditleri kaldırdık. Eğer bugün kendi ifadeleriyle, ‘Bire beş kazandık’ diyenler var bunların içinde. Bizzat bana söylediler, bana. ‘Sizin döneminizde bire beş kazandık’ dediler. Şimdi utanmadan, sıkılmadan, ‘Böyle bir ülkeye küresel sermaye gelmez’ diyorlar. (...) Ve yeri geldi şu ifadeyi de kullandılar, ‘Hükümet başarılı ama bizim oyumuz başka yere’. Bunu da kullandılar. Zaten vermezsen verme, bize milletimiz yeter. Siz yine gidin o yolsuzluklarla iç içe olanlarla oturun belli yerlerde lobi faaliyetlerini yapmaya devam edin. Ana muhalefetin zaten lobisini yaptığı bunlar, bunlarla beraber çalışıyorlar, bunu biz gayet iyi biliyoruz. Bugüne kadar sustuk, artık susmayacağız. (...) TÜSİAD’ın başkanı böyle bir ülkeye küresel sermaye gelmez ifadesini kullanamaz. Eğer kullanıyorsa bu, bu ülkeye karşı ihanettir.¹⁶

Daha sonrasında da gerilim devam etti. TÜSİAD Başkan Yardımcısı Şükrü Ünlütürk’ün İzmir’de düzenlenen bir toplantıda kullandığı “TÜSİAD’ın misyonunda hukuk devletine, evrensel nitelikli demokrasiye, kişisel hak ve özgürlüklere dair bir vurgu var. MÜSİAD’ın böyle bir kaygısı yok” ifadeleri üzerine 23. MÜSİAD genel kurulunda genel başkan Nail Olpak “17 Aralık darbe girişimine, iş aleminde, tek başına MÜSİAD karşı çıkarken, paralel devlet göremeyen TÜSİAD, ne görüyordu da susuyordu, merak ediyorum.” diyerek cevap verdi. Aynı genel kurulda söz alan Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ise TÜSİAD’la ilgili konuşmak istemediğini belirterek, “Vakit kaybetmeyelim, bu onlara iltifat olur” sözleriyle tepkisini gösterdi. Konuşmasında “Türkiye’nin Yeni Gücü MÜSİAD” sloganını ilk kez kullanan Olpak, konuşmasına şöyle devam etti: “25 yıldır MÜSİAD’ı görmezden gelmeye çalışan birileri, hazımsızlıklarını, dışa vurmaya başladı” dedi. Olpak, “Sakin ama vakur tavrımızı, aleyhimize kullananlar oldu. Akif diyor ki: Yumuşak başlı isem, kim dedi, uysal koyunum? Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum! Kimden mi bahsediyorum? TÜSİAD’dan.”¹⁷

2015 yılında özellikle Türkiye’ye yönelik uluslararası sermaye hareketlerinin azalması karşısında faiz oranı tartışması bir kez daha iki burjuva kanadı arasındaki çatışmayı gün yüzüne çıkardı. Merkez Bankası’nın bağımsızlığı etrafında yürütülen tartışmada Erdoğan Batıcı-laik burjuva kesimi ima ederek “faiz lobisi” suçlamasında bulundu. Akabinde Koç Grubu’na verilen MİLGEM savaş gemisi ihalesi iptal edildi, enerji alanındaki Tüpraş, Opet, Aygaz şirketlerine maliye operasyonu yapıldı ve vergi cezası verildi.

2016 yılında ise, bu sefer farklı ittifaklar üzerinden devam eden iki burjuva ka-

¹⁶ *Milliyet*, 25.01.2014, “TÜSİAD’a ‘vatana ihanet’ suçlaması”.

¹⁷ *Akşam*, 26.04.2015, “MÜSİAD Başkanı’ndan TÜSİAD’a sert sözler”.

nadı arasındaki “kansız iç savaş”, 15 Temmuz darbe girişimi ile burjuvazinin kanlı iç savaşına dönüştü. Bu makalenin yazıldığı dönemde, Başkanlık sistemi için yapılacak referanduma doğru TÜSİAD cephesinin suskunluğu, henüz her iki taraf arasında geçici bir ateşkesin sürdüğüne işaret ediyor.

İslamcı burjuvazinin yükselişi devam ediyor

Şimdi yukarda kısaca özetlemeye çalıştığımız burjuva güçleri arasındaki çatışmanın ne üzerine olduğunu, bu çatışmalarda neden Erdoğan/AKP’nin genellikle belli bir taraftan yana olduğunu ve bu çatışmaların maddi temellerinin nerede yattığını güncel gelişmeler ışığında ortaya koyalım.

Öncelikle hareket noktamızı belirtelim. Bize göre hâkim sınıfın son 20 yıla damgasını vuran bölünmüşlüğüne berisinde yeni bir burjuva fraksiyonun yükselişi ya-tıyor. Bu diyalektik bir şekilde Türkiye’nin TÜSİAD çatısı altında temsil edilen ka-dim burjuvazisinin gerilediğinin, politik gücünü görel olarak kaybediyor oluşunun da bir ifadesi aslında. Yanlış bir anlamaya yer bırakmamak için şöyle ifade edelim: Biz Batıcı-laik burjuvazi karşısında tekelci holdinglerin serpildiği yeni bir finans kapital fraksiyonunun (bir dönem TUSKON’da, halen başta MÜSİAD olmak üzere, ASKON ve TÜMSİAD’da temsil edilen) ortaya çıktığını ve giderek güçlenmek-te olduğunu ileri sürüyoruz. Bu tespit sermayenin İslamcı burjuvazinin lehine el değıştirdiği, Batıcı-laik burjuvaziyle aynı iktisadi güce ulaştığı anlamına gelmiyor. Tablo-1’de istihdam verilerine bakmak bile, halen TÜSİAD bünyesindeki sermaye gruplarının ağırlığını ortaya koymaya yeter; bizim vurguladığımız geçmiş yıllarla kıyaslandığında başta MÜSİAD olmak üzere İslamcı işveren örgütlerinin üye ve istihdam sayılarındaki artışı azımsamamak gerektiğidir. Aşağıda başka kanıtlar da sunacağız.

Tablo-1: 2017 itibariyle işveren örgütlerinin üye sayıları, şirket sayıları ve yarattıkları istihdam¹⁸

	TÜSİAD	MÜSİAD	TÜMSİAD	ASKON	TUSKON
Üye sayısı	597	11 bin	15 bin	3 bin	55 bin
Şirket sayısı	4 bin	50 bin		15 bin	140 bin
İstihdam	9 milyon	1.6 milyon		350 bin	

Geçerken belirtelim. Gülen Cemaati ile AKP arasındaki kavga ile birlikte her iki burjuva fraksiyonu arasındaki saflar yeniden şekilleniyordu. Yukarıda özetlediğimiz gerilimler sonucunda TUSKON hükümetten tamamen koparken ve TÜSİAD’ın yanında konumlanırken, MÜSİAD, ASKON ve TÜMSİAD AKP’yi destekliyordu.¹⁹ 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Gülen cemaatiyle ilişkili olduğu gerekçesiyle

¹⁸ Veriler çeşitli basın kaynaklarından yazar tarafından derlenmiştir.

¹⁹ *Hürriyet*, “Muhafazakâr cephede saflar yeniden tutuluyor”, 27.01.2014.

le TUSKON kapatıldı ve çoğu üyelerinin şirketlerine kayyum atandı; bu şirketler KHK ile TMSF'ye devredildi.²⁰ TUSKON'un etkisizleşmesinin, İslamcı burjuvazi arasında MÜSİAD'ın güçlenmesine yaradığı açıktır. Bir gazete haberinden aktaralım:

Peki, TUSKON'un etkisizleşmesi, iş dünyasında kimin lehine işledi? Tabii ki Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği'nin. 1990'da TÜSİAD üyesi Özdemir Yazar'ın oğlu Erol Yazar'ın kurduğu ve 2005'e kadar sadece yaklaşık 2 bin üyeye ulaşan ve büyük bir gelişme imkânı bulamayan MÜSİAD üye sayısını hızla artırıyor. MÜSİAD Başkanı Nail Olpak'la 2013'te görüştüğümde 7 bin 500 üyeye ulaştıklarını öğrenmiştim. MÜSİAD'ın bugün üye sayısı ise 11 bine ulaşmış durumda. Bu üyeler 46 bine yakın işletmeyi temsil ediyor ve 1.6 milyon kişiye de istihdam sağlıyor. MÜSİAD'ın dünyadaki hizmet ofisi sayısı da artarak, 65 ülkede 168 noktaya ulaşmış. MÜSİAD'ın iş dünyasının yükselen örgütü olduğu bir gerçekle daha ortada. Hükümet ve iş dünyasının yurtdışı temaslarını tek elden yürütme görevini üstlenen DEİK'in başkanı da MÜSİAD'dan geldi. DEİK Başkanı Ömer Cihad Vardan MÜSİAD'ın eski başkanı.²¹

İslamcı burjuvazinin iktisadi açıdan güçlenmesine işaret eden bir diğer gelişme, İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından açıklanan “Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” listesinde Anadolu'nun bazı kentlerinin ağırlığının her yıl artıyor olmasıdır.

---

20 Bundan dolayı tabloda bu işveren kuruluşuna ait bilgileri içeren sütunu en sona koyduk. Gülen cemaatine üye oldukları gerekçesiyle TMSF'ye devredilen bazı önemli holding ve bağlı şirketlerinin isimleri şöyle: Koza-İpek (Koza Altın, ATP Havacılık vb.), Kaynak (Sürat Kargo, NT mağazaları vb.), Boydak (İstikbal, Bellona, HES Kablo vb.), Naksan (Naksan Plastik, Nakpilsa Dokuma), Akbulut (Ortadoğu Tekstil, BJ Tekstil, Oden Enerji, Erfa Mühendislik vb.), *Habertürk*, 03.09.2016. 21 J. Özgentürk, “TUSKON eksiliyor, MÜSİAD büyüyor”, *Hürriyet*, 09.01.2017. MÜSİAD'ın Türkiye kapitalizmine yön veren kurumlarda artan gücünün ve etkisinin Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) başkanlığını elde etmenin yanı sıra İktisadi Kalkınma Vakfı'nın (İKV) başkanlığına da MÜSİAD eski başkanı Ömer Cihad Vardan'ın seçilmiş olduğunu, bu gelişmenin bir anlamda MÜSİAD'ın son 10 yılda İTO ve İSO yönetimlerindeki etkinliğinin artmasının bir sonucu olduğunu da ekleyelim (*Hürriyet*, 27.01.2014, “Muhafazakâr cepheye saflar yeniden tutuluyor”).

Tablo-2: İSO 500 Büyük şirketin iller itibariyle dağılımı²²

	1990	2000	2008	2012	2016
İstanbul-Kocaeli	244	243	255	230	
Ankara	23	31	27	29	
İzmir	49	51	36	33	
Bursa	19	27	31	23	28
Adana	18	12	11	12	14
Denizli	4	11	9	10	12
Kayseri	8	15	13	12	15
Gaziantep	4	8	10	23	24
Konya	3	5	7	9	10
Kahramanmaraş	1	3	3	8	9

Son 10 yıllık veriler değerlendirildiğinde firma bazında Anadolu firmalarının sayısı % 33.77 artmıştır. 2006 yılında Anadolu'dan 231 firma listeye ismini yazdırırken, 2015 verilerine göre bu rakam 309'u bulmuştur. Böylece Anadolu kentlerindeki firmaların ağırlığı neredeyse % 34 artmıştır. Özetle listedeki her beş firmadan üçü Anadolu kentlerinden listeye girmiştir.²³ Son olarak bir de en fazla şirket sayısı ile çizelgeye giren holding sıralamasına baktığımızda bunların büyük ölçüde İslamcı sermaye ile bağlantılı olduklarını görüyoruz: Sanko Holding (12 şirket, Gaziantep), Boydak Holding (12 şirket, Kayseri), Kipaş Holding (6 şirket, Kahramanmaraş).²⁴

Çeşitli sol-sosyalist çevrelerde bazen iddia edildiği gibi söz konusu bu tekeli holdinglerin, özellikle MÜSİAD çatısı altında örgütlenmiş sermaye kesimlerinin büyük çoğunluğunu oluşturduğunu ileri sürmüyoruz. Tam tersine muhtemelen MÜSİAD üyesi olan bu kesimin büyük çoğunluğu Anadolu'daki KOBİ'lerden oluşmaktadır. Bizim altını çizdiğimiz tekeli bir güce ulaşmış İslamcı sermaye kanadının kendi sermaye birikimi ihtiyaçları temelinde diğerlerini örgütleyebilecek bir yönetici güce, bir sermaye birikimi gücüne erişmiş olduğu ve Batıcı-laik sermaye fraksiyonunun tekeli holdingleriyle rekabet edebilecek bir ölçüğe ulaşmış olduklarıdır.

Buğra/Savaşkan'ın MÜSİAD üyelerinin²⁵ gerek bölgesel dağılımı gerekse de İSO 1000 şirketleri içinde yer alan üye firmaların bölgesel dağılımı üzerine yaptık-

22 Buğra, Savaşkan, age., s. 226; *CNBC-e Business*, Ağustos 2009, İSO 500 verilerinden kendi derlememiz.

23 *Dünya*, 08.06.2016.

24 *M. Baş*, Aydınlik, 05.10.2016.

25 Eski MÜSİAD başkanı Vardan'ın açıklamasına göre İSO ilk ve ikinci 500 büyük firma arasında 50'şer üyeleri bulunuyor (*Dünya*, 17.04.2012). Bugün bu sayının çok daha artmış olduğu tahmin edilebilir.

ları araştırmadaki şu bulguları bizim önermemizi destekler niteliktedir:

Bu rakamlardan anlaşıldığı kadarıyla, MÜSİAD sadece KOBİ'leri değil aynı zamanda bazı büyük şirketleri de temsil etmektedir ve bunların çoğu İstanbul merkezlidir.²⁶

İkinci olarak her iki sermaye fraksiyonu arasındaki çatışmanın kökeninin başlıca ideolojik veya kültürel boyutta değil, Türkiye kapitalizminin ve sermaye birikiminin dünya kapitalizmiyle bütünleşmesinin hangi iktisadi ve politik öncelikler temelinde gerçekleşeceği meselesinde yattığını ileri sürüyoruz. Yoksa elbette AKP ve Tayyip Erdoğan Batıcı-laik kampla ne kadar çatışırsa çatışsın, asıl sorunu Türkiye kapitalizminin rekabet gücünü artırmak üzere işçi sınıfına taarruz etmektir. Hiç kuşku yoktur; burjuvazinin her iki kanadı bakımından da Türkiye'de sermaye birikiminin gelişmesi doğrultusunda neoliberal temellerde dünya kapitalizmiyle bütünleşme ve bu doğrultuda önemli bir adım olarak öncelikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde (yaygın İngilizce kısaltmasıyla MENA) bölgesel bir güç olma hedefi ortak paydadır.²⁷ İslamcılığın Türkiye burjuvazisininin 1980 sonrasında sermaye birikiminin ulaştığı yeni aşamada geliştirdiği yayılmacı eğilimler açısından vaatkâr bir nitelik taşıdığı da ortadadır.²⁸ Bu bakımdan AKP/Erdoğan bir burjuva partisi/lideri olarak sermayenin bir bütün olarak çıkarlarını savunmak durumundadır. Nihayetinde dünya pazarında artık-değer pastasından pay almak her iki tarafın da çıkarıdır. Bununla birlikte diyoruz ki, gerek ülke içinde gerekse de uluslararası alanda daha fazla sömürü peşinde koşma, “bölgesel güç olma” ortak hedefine rağmen, bu hedefe **ekonomik** ve **politik** bakımdan hangi stratejiyle ulaşılacağı, dünya kapitalizmiyle bütünleşmenin biçimi konusunda farklı tercihler ve çıkarlar dolayısıyla sürekli gerilim ve çatışmalar kaçınılmaz olacaktır. Bu tespitimiz, elbette, gerek dünyada gerekse de ülke içinde sermaye birikimini yeniden üretmekte yaşanan sıkıntıların artmasıyla birlikte, örneğin ağır bir ekonomik kriz ya da politik kriz koşullarında, her iki sermaye fraksiyonunun işçi sınıfına karşı bir koalisyonda uzlaşabilecekleri olasılığını ve Batıcı-laik burjuvazininin AKP'ye verdiği taktik desteğin uygun bir alternatif politik odak yaratılması durumunda son bulabileceği olasılığını dışlamaz. Gelgelelim bizim bu tespitten hareketle çıkarsamamız AKP'nin “hegemonyasının” her iki tarafın farklılaşan çıkarlarını uzlaştırabilme, bu “koalisyonu” yönetebilme kapasitesinde yatması değildir. AKP'nin arkasındaki esas gücün yükselen İslamcı burjuvazi olduğu ve bu kanadın farklı maddi çıkarlarını ve önceliklerini temsil ettiğini ileri sürüyoruz. Şu tespit görüşlerimizi gayet iyi özetlemektedir:

²⁶ Buğra/Savaşkan, age. s. 182.

²⁷ Türkiye'nin bütün dünyanın dev çokuluslu şirketlerinin birçoğunun Doğu Avrupa'dan Orta Asya'ya, Ortadoğu'dan bazen kara Afrika'ya kadar bölge merkezi haline gelmesi bunun önemli bir göstergesidir.

²⁸ Savran, age., s. 57.

AKP ikili bir projenin temsilcisidir. Bir yandan Türkiye sermayesinin dünya pazarındaki çıkarlarını geliştirmek amacıyla neoliberalizmi sonuna kadar uygulama, işçi sınıfının son yarım yüzyılda elde etmiş olduğu hakları ve mevzileri söküp alma programını benimsemiştir; bir yandan da yeni bir burjuvazinin, İslamcı burjuvazinin çıkarlarını aynı sınıfın geleneksel, Batıcı-laik kanadının yerleşik çıkarları aleyhine geliştirme amacıyla mücadele eden bir partidir. Yani AKP bir yandan bir sınıf mücadelesinin partisidir, bir yandan da hakim sınıflar içi bir mücadelenin; burjuvazinin iç savaşının.²⁹

Nerede ayrılıyorlar?

Türkiye kapitalizminin geçtiğimiz 10-15 yıllık gelişme eğilimlerini değerlendirirken üç ana dinamiğin belirleyici rol oynadığı kanısındayız. Bunlardan birincisi dünya ekonomisinin krizi, diğeri Suriye’de savaş ve Ortadoğu’da emperyalizmin politikaları ve üçüncüsü Erdoğan/AKP hükümetinin harfiyen uyguladığı neoliberal iktisat politikalarıdır. Dünya ekonomisinin Üçüncü Depresyon’un etkisi altında canlılığını iyice yitirmesinin Türkiye gibi “gelişmekte olan ülkeler” açısından en önemli sonucu gelen yabancı sermayenin hem görece azalması hem de ani dalgalanmalar göstermesidir. Bu nedenle Türkiye ekonomisi uzunca bir süredir en “kırılgan” ekonomiler arasında başlarda yer almakta ve sürekli olarak ekonomik krizin eşiğine gelmektedir. Diğer önemli bir sonucu ise başta Avrupa bölgesi olmak üzere ihraç pazarlarının giderek daralıyor olmasıdır. Buna Suriye’deki ve Irak’taki savaş ortamının da bu bölgedeki ihracat imkânlarını olumsuz yönde etkilediğini eklemek gerekir. Nihayet üçüncü ana etken olarak AKP’nin izlediği iktisat politikaları, bir anlamda ekonominin bu yavaşlama yönündeki eğilimi karşısında aldığı bazı tedbirleri içermektedir. Bu tedbirlerin bir boyutu ülke içinde iç talebi canlandırmak iken diğeri uluslararası ilişkiler ve dış politika alanında Ortadoğu, Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika bölgesinde ekonomik ilişkileri canlandırmaya yöneliktir.

Dünya ekonomik krizinin giderek derinleşen koşullarında AKP’nin izlediği neoliberal politikaların hem emeğin sömürsünün artırmaya hem de bir bütün olarak yerli burjuvaziye bölgede güçlü kılmaya dönük destekleri içerdiğine kuşku yoktur. Gelgelelim yukarda kısa bir kronolojisini verdiğimiz burjuvazi içi çatışma konularının ne üzerine olduğunu hatırlayalım. Ana hatlarıyla çatışmalara konu olan iki sorun öbeği ayırt edilebilmektedir: Ekonomi alanında izlenecek ekonomi politikaları, devlet müdahalesinin biçimleri ve kaynak tahsisi; politika alanında uluslararası ilişkiler ve dış politikanın nasıl, hangi ittifaklarla yürütüleceği. Bu yazı kapsamında bizim öne sürdüğümüz görüş, Erdoğan/AKP’nin gerek iç talebi canlı tutmaya çalışırken gerekse de yurtdışı ekonomik ilişkileri geliştirirken izlediği esas politikanın büyük ölçüde İslamcı burjuvazinin desteklenmesi yönünde olduğudur. Şunu belirtmekte yine de fayda var. İlerde göreceğimiz gibi bu politikalara rağmen Erdoğan verdiği ikbal savaşında gücünü tahkim etmek bakımından Batıcı-laik

29 Savran, “Faşizm mi Rabiizm mi?”, *Devrimci Marksizm*, sayı: 27, 2016, s. 38.

burjuvazinin çeşitli kesimlerini ya da sermaye gruplarını da bazen “havuç” bazen “sopa” politikalarıyla yanına çekmeyi başaramıştır.

Önce izlenen ekonomi politikalarından başlayalım. Durgun dünya pazarı koşullarında Türk sermayesinin uluslararası rekabet gücünün aşınması karşısında AKP hükümeti, yurtdışından gelen yabancı sermayenin de ivmesiyle iç talebi canlandırarak sermaye birikimini durgunluktan çıkarma çabası içine girmiştir. Bu politikanın bir sonucu IMF ile ve Batıcı-laik sermaye fraksiyonu ile faiz oranının düzeyi konusunda sürekli bir çatışma (“faiz lobisi”) yaşamasıdır. Erdoğan/AKP’nin faiz oranını düşük tutarak iç talebi canlandırma politikasının İslamcı büyük burjuvazi ve kendi bünyesinde yer alan KOBİ’ler açısından öncelikli bir tercih olduğu açıktır. Zira söz konusu burjuva kanadın sermaye grupları açısından “finansman” belirleyici önemdedir. Elbette Batı’dan gelen yabancı sermayeyi AKP hükümeti yıllarca yüksek faizlerle cezbetmeye devam etmiş, bu paranın özellikle büyük çaplı altyapı projelerinde kullanılmasında aracı olmuştur. Ama aynı zamanda Körfez/Arap sermayesini de İslami finans yöntemlerini geliştirerek ülkeye çekme konusunda azami çaba sarf etmiştir. Başka bir ifadeyle AKP iktidarı Batı ittifakını karşısına aldığı anda ve iktidar blokunun bir parçası olan sermaye gruplarına saldırdığında sırtını Körfez “sermayesine” dayamaktadır.³⁰

Öte yandan AKP’nin İslami finansın desteklenmesi yönündeki girişimlerini katılım bankacılığı sektörünün büyüme hızından da Hazine ve Varlık Fonu üzerinden İslami finans ürünlerinin geliştirilmesinden de görmek mümkündür. Türkiye’de katılım bankacılığının 2005-2016 yılları arasında 13 kat büyümesini, katılım bankalarının sistem içerisindeki payının % 2.44’ten %5.6’ya çıkmasını³¹ bu yönde çabaların yoğunlaştığının bir ifadesi olarak görmek gerekir. Ancak belirtmek gerekir ki diğer alanlarla karşılaştırıldığında bankacılık-finance alanında Batıcı-laik burjuvazi kanadının bariz üstünlüğü devam etmektedir.

Devletin malı deniz. Aslan payı kime?

Türkiye’nin iki burjuva fraksiyonu arasındaki çatışma ve gerilimin faiz oranı dışındaki bir diğer kaynağı neoliberal politika uygulamalarında devletin müdahale biçimi konusundadır. AKP hükümetleri geçtiğimiz yıllar boyunca devamlı yasal düzenlemelerde değişiklik yaparak kamu kaynaklarının tahsisine müdahale ettiler.

Kamu İhale Kanunu’nda yapılan değişiklikler de TÜSİAD’ın eleştirdiği önemli bir noktaydı. AKP’nin ikinci döneminde bu kanunda yaptığı değişiklikler hükümet ile yakın kapitalistler ve sermaye çevreleri arasında ‘kayırmacı’ bir ilişki biçiminin giderek ağırlık kazandığı bir yöne evrildi. (...) 2003-2013 yılları arasında AKP hükümetleri ihale yasasını 29 kez değiştirdi, yasanın kapsamında

30 E. Aykut/K. Yıldırım, “Türkiye ve Körfez ‘Sermayesinin’ Sınıfsal ve Siyasal Etkileri”, içinde: *Stratejik Barbarlık- Ortadoğu’da Türkiye, Türkiye’de Ortadoğu*, Notabene yayınları, 2016, s. 158.
31 *Sabah*, 24.02.2017, *Hürriyet*, “Finansta İslami Atak”, 24.03.2017.

ve çeşitli maddelerinde 100'den fazla değişiklik yapıldı, istisnaları belirleyen maddenin içeriği birçok defa revize edildi.³²

2000'li yıllarda dünya ekonomisinin özgül koşullarına bağlı olarak artan yabancı sermaye akışı sayesinde yakalanan yüksek büyüme oranları AKP'nin arkasındaki ve Erdoğan'ın yanındaki sermayedarlara önemli bir iş hacmi yarattı.³³ Bunların hızla büyümelerinde devlete mal ve hizmet satan tedarikçiler olarak, özelleştirme projelerinde, çeşitli kamu varlıklarının satışında, sağlığın ve eğitimin ticarileşmesi sürecinde kamu-özel işbirliklerinde (KÖİ), TOKİ gibi devasa inşaat aygıtının ihalelerinde, İstanbul, Ankara ve Anadolu'daki büyük belediyelerin kentsel yatırımlarında öncelik verilmesi önemli rol oynadı. Bu uygulamaların her birinde İslamcı burjuva kanadın ve Erdoğan/AKP ile işbirliğine hazır tekil sermaye gruplarının kayırıldığına, neoliberal politikaları uygularken AKP'nin açıkça taraflı davrandığına dair güçlü kanıtlar mevcuttur.

Özellikle enerji ve madencilik alanlarında yer alan özelleştirme süreçlerinin etrafındaki tartışmalar, yeni sermaye gruplarının nasıl bir ortamda ortaya çıktıklarını anlamamıza yardımcı olabilir (...) AKP döneminde doğal tekellerin ve müşterek mülkiyet konusu olan varlıkların özelleştirilmesi ve sosyal hizmetlerin ticarileştirilmesi, enerji, madencilik, turizm, inşaat ve sağlık hizmetleri alanlarında özel yatırımcıların sermaye biriktirmesi için çok kârlı alanlar yarattı.³⁴

AKP döneminde birçok sermaye grubu içerisinde özellikle 10 sermayedar aile öne çıkmakta ve giderek güçlenmektedir. Bu sermayedarların hemen hepsi özellikle enerji üretim ve dağıtımını ve inşaat-altyapı projelerine yatırım yaptılar, şirketlerinin büyümesinde özelleştirme, kamu ihaleleri ve kamu-özel ortaklıkları önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinden ve sağlıkla ilgili özel teşebbüs alanının genişlemesinden bu sermayedarların şirketleri yararlanmışır.³⁵

Elbette son 10-15 yıl içinde hızla büyüyen İslamcı burjuva fraksiyona mensup ya da olmasa bile Erdoğan/AKP'ye “yandaş” sermaye grupları bunlarla sınırlı değil. Biz bu dönemde sermaye birikimi açısından Batıcı-laik sermaye fraksiyonuna mensup kesimlerle çoğu sektörde rekabet edecek güce ulaşma fırsatı yakalayan bazı holdingleri ve yatırım alanlarını aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

32 Buğra/Savaşkan, age. s. 125-126.

33 M. Sönmez/H. Kozanoğlu, *Neler Oluyor Hayatta? – 10 Başlıkta Dünya ve Türkiye Analizi*, Notabene yayınları, 2012, s. 190.

34 Buğra/Savaşkan, age., s. 130-132.

35 Buğra/Savaşkan, age., s. 144, 149.

Tablo-3: AKP döneminde İslamcı burjuvazi içinde yer alan ve/veya Erdoğan'a yakınlığıyla öne çıkan holdinglerin yatırım alanları

Sermaye Grupları ve Aileler	Medya	Enerji-petrol, elektrik-doğal gaz dağıtımı (termik santral, HES vb.	Madencilik	İnşaat-altyapı, kentsel yenileme projeleri, GYO	Finans-Bankacılık	Turizm, liman yapımı ve işletmeciliği, lojistik	Perakende	Sanayi	Diğer
Çalık H.	x	x	x	x	x			Tekstil, telekomün.	
Albayrak H.	x			x		x		x	Belediye hizmetleri
İhlas H.	x		x	x		x		x	Sağlık hizmetleri
Koza-İpek (kayyum atandı)	x		x	x		x		Matbaa	Eğitim
Fettah Tamince H.	x					x			
İÇ H.		x	x	x					
Cengiz H.		x	x	x					
Ethem Sancak (Hedef H.)	x								Sağlık hizmetleri
Kiler H.		x		x			x		
Kalyon Grubu (Zirve H.)	x			x					
Kuzu Grup		x		x					
Cihan Kamer (Atasay Grubu)		x							Kuyumculuk, yiyecek-ıçecek
Kolin Grubu		x		x					
Yıldız H.									
Torunlar H.		x		x					
Kazancı H.		x							
Eren H.		x					x	Kağıt, ambalaj, çimento	
Ağaoğlu Grubu		x		x		x			
MNG H.	x			x					Kargo
Yıldırım H.		x	x			x			
Limak H.		x		x					
Doğuş H.	x	x		x	x	x		Otomotiv	Yiyecek-ıçecek
Demirören H.	x	x	x	x		x		x	Eğitim
Ciner		x	x	x		x		x	

Bu tablo bize, ister İslamcı burjuvazi mensubu olsun ister Erdoğan/AKP'yle “gönül bağı” olsun, dönemin bu yükselen sermaye gruplarının özellikle medya, enerji (petrol-elektrik- doğal gaz dağıtımı, HES vb.), madencilik ve inşaat-altyapı alanlarında faaliyet gösterdiğini ortaya koyuyor.³⁶

İSO tarafından her yıl yayımlanan Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırması da İslamcı burjuva kanadının büyüme eğilimlerini göstermesi bakımından önemli bulgular içeriyor. Çoğu MÜSİAD'a ve (kapatılmış olan) TUSKON'a üye İslamcı sermaye gruplarının İSO 500 içinde yükseldikleri ve güçlü oldukları sektörler şunlardır:³⁷

Enerji-elektrik dağıtımı: Eren Enerji (Eren Holding), Aksa Enerji (Kazancı Holding), İçdaş Elektrik A.Ş. (IC-İçdaş Grubu), Çalık, Torunlar, Türkerler A.Ş., Kiler Enerji (Kiler Holding), KLC (Kolin-Limak-Cengiz Enerji) gibi şirketler Koç, Sabancı, Enka, Zorlu gibi şirketlerin en büyük rakibi konumundadırlar.

İnşaat: Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.'nin (EGYO) yapmış olduğu ihalelerin çoğunun MÜSİAD ve TUSKON üyesi şirketlere verildiği belirlenmiştir. Bu sektörde hızla büyüyen sermaye grupları arasında Cengiz Holding (Eti Alüminyum A.Ş., Eti Bakır A.Ş.), Kalyon Grubu, Kolin Grubu, Mapa İnşaat (MNG Holding), Öztürk Holding, YDA Grup, Seha Yapı (İttifak Holding), Özaltın İnşaat, Makyol İnşaat başı çekmektedir. Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO) arasında Torunlar, Yeni Gimat, Saf, Sinpaş, Özak gibi firmalar öne çıkmaktadır.

Demir çelik sektörü: Nursan Holding (Nursan Çelik Sanayi ve Haddecilik A.Ş., Nursan Metalürji) Holding Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre, ihracatçı ilk bin şirket arasında 98. sırada yer almıştır. Tosyalı Holding (Tos Çelik Profil ve Sac Endüstrisi A.Ş., Tosyalı Demir Çelik A.Ş.).

Eğitim, sağlık ve medya: Çoğu özelleştirmeler ya da belediye hizmetleriyle bağlantılı bu sektörlerde halen Albayraklar (Yeni Şafak), Ethem Sancak (Hedef Alliance), Medikalpark, İçdaş, Türkerler, YDA öne çıkmaktadır. Halen TMSF bünyesinde kayyum atanmış olan İpek-Koza Holding'i (Kanaltürk, Bugün vd.) de unutmamak gerek.

Tekstil: Bu sektörde halen TMSF bünyesinde kayyum atanmış olan Boydak Holding bünyesindeki Boyteks Tekstil, keza kayyum atanmış olan Aydınlı Hazır Giyim, ayrıca LC Waikiki (Tema Holding) önde gelen firmalardır.

Sanayi: Hayat Holding (Hayat Kimya A.Ş., Hayat Temizlik ve Sağlık Ürünleri A.Ş., Limaş Liman İşletmeleri A.Ş., Kastamonu Entegre A.Ş. ve Yongapan Orman

36 Çoğu medya sektöründe yer alan bu grupların diğer sektörlerdeki bağlantıları için bkz. C. Sözeri, http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyede_Medyanin_Ekonomi_Politigi_Sektor_Analizi.pdf.

37 Ö. Çağlar, “İslami Sermaye, AKP ve TÜSİAD”, [toplumsal.org](http://www.toplumsal.org/islami-sermaye-akp-ve-tusiad-ozcan-caglar/), 20.03.2012, (<http://www.toplumsal.org/islami-sermaye-akp-ve-tusiad-ozcan-caglar/>)

Ürünleri A.Ş.), Yıldızlar Yatırım Holding (Yıldız Entegre), Gübretaş, Sarkuysan.

Perakende ve Gıda: Ülker Grubu, Altınmarka Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Kiler, BİM, Adese (İttifak Holding), Elvan Gıda, A.B. Gıda.

Medya: Esmedy (Ethem Sancak, Güneş, Akşam, Star), Turkuvaz (Çalık Holding, A Haber), Zirve/Kalyon (Sabah, Takvim, Yeni Asır, ATV), İhlas (Türkiye), Albayrak (Yeni Şafak).

Her iki burjuva fraksiyon arasındaki güç dengeleri bakımından önemli bir göstergede *Ekonomist* ve *Forbes* dergilerinin her yıl yayınladıkları “En Zengin 100” sıralamasıdır. Bu araştırmanın sonuçları bize, Türkiye kapitalizminin Batıcı büyük burjuvazi kanadının varlığını güçlenerek sürdürdüğünü kanıtlamaktadır. Öte yandan, İslamcı burjuva fraksiyonu içinde yer almak ve/veya Erdoğan/AKP ile “yandaş” olmak kriteri açısından bakıldığında, son 10 senede yaklaşık 25-30 kişi/ailenin servetleri bakımından listede yer aldığı görülmektedir.³⁸ Yakın dönemde söz konusu listeye giren “yükselen” sermaye gruplarının hem Erdoğan/AKP’ye yakın oldukları hem de özellikle gayrimenkul, enerji, turizm, finans, perakende ve inşaat sektörlerinde yatırım yaptıkları dikkat çekmektedir.³⁹ Elbette bu tespitlerimiz listede çoğunluğu oluşturan Batıcı-laik burjuva fraksiyona mensup ya da yakın kişilerin/ailelerin başta gayrimenkul/inşaat ve enerji-elektrik üretim ve dağıtım olmak üzere benzer alanlara yatırım yaptıklarını gerçeğini dışlamıyor. Sadece son yıllarda listeye yeni girenlerin Erdoğan/AKP ve İslamcı burjuvaziyle yakın ilişkilerinin bu sektörlerde yatırım yapabilme ve sermaye birikimlerini hızla artırabilme fırsatı bulabildiklerini göstermesi bakımından önemli bir bulguya işaret ediyor.

Bölgesel güç, ama kimlerle birlikte?

İslamcı ve Batıcı-laik burjuva fraksiyonları arasında ikinci önemli bir çelişki ve gerilim unsuru olarak dış politikayı ele alalım. Dış politikada ittifaklar meselesi, “eksen kayması” tartışmaları, Mavi Marmara olayında İsrail’le yaşanan gerilimde açığa çıktığı gibi yıllarca birlikte hareket etmiş iki İslamcı sermaye fraksiyonunu çatlatacak kadar önemlidir.

Her iki burjuva kanadında “bölgesel güç” olma yolunda izlenecek stratejilerin farklılığına değinmeden önce geçtiğimiz 15 yılda dış ekonomik ilişkilerin seyrine ve gelişme eğilimlerine bakalım. Öncelikle bu süre zarfında dış ekonomik ilişkilerin bölgesel dağılımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 2002 ile 2016

---

38 *Ekonomist* ve *Forbes* dergilerinin 2015 ve 2016 yıllarındaki ilgili sayıları, ayrıca <http://haber.sol.org.tr/emek-sermaye/ilk-100-aciklandi-hepsi-de-patron-partisi-akpye-minnet-borclu-175955>, (16.11.2016).

39 Bu tespitlerimiz *Ekonomist* dergisinin “En Zengin 100” ve *Forbes* dergisinin “En Zengin 100 Türk” araştırmasının son yıllardaki verilerine dayanmaktadır. Listeye bu yıl ilk kez girenler arasında Öztürk Holding, YDA Grup, Kolin Grubu gibi hemen hepsi inşaat faaliyetleriyle büyümüş ve “havuz sermayesi” içinde yer alan sermaye grupları da bulunuyor.

yılları arasında OECD ülkelerinin Türkiye'nin ihracatındaki payı düşme eğilimi gösterirken, İslam İşbirliği Teşkilatı, Türki Cumhuriyetler, Yakın ve Ortadoğu gibi ülke gruplarının paylarının oldukça arttığı görülmektedir. Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerdeki bu yeni yönelimi, Körfez, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde karşılıklı iktisadi ilişkileri geliştirmeye öncelik veren bir dış politikanın son yıllarda iyice belirginleştiğine işaret etmektedir.

Tablo-4: İhracatın bölgelere göre dağılımı (TÜİK verilerinden derlenmiştir)

	2002	2016
Avrupa Birliği (AB 28)	56.7	47.9
Türkiye Serbest Bölgeleri	3.9	1.2
Diğer ülkeler	39.2	50.7
Diğer Avrupa (AB hariç)	7.1	6.8
Kuzey Afrika	3.5	5.4
Diğer Afrika	1.2	2.5
Kuzey Amerika	9.9	5.2
Orta Amerika ve Karayipler	0.05	0.06
Güney Amerika	0.03	0.07
Yakın ve Orta Doğu	9.5	21.9
Diğer Asya	4.9	6.7
Avustralya ve Yeni Zelanda	0.03	0.05
Diğer Ülke ve Bölgeler	1.7	10.01

Tablo-5: İhracatın seçilmiş ülke gruplarına göre dağılımı (TÜİK)

	2002	2016
OECD ülkeleri	67.7	54.0
EFTA ülkeleri	1.1	2.2
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	9.9	9.1
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	2.8	6.7
Bağımsız Devletler Topluluğu	6.0	5.4
Türk Cumhuriyetleri	1.7	2.8
İslam İşbirliği Teşkilatı	13.1	28.9
D-8 Gelişen Sekiz Ülke	-	6.4

Öte yandan Türkiye'den çıkan dış yatırımlara bakıldığında Türk şirketlerinin doğrudan dış yatırım stokunun 2000 yılında 3.6 milyar dolardan dokuz kat artarak 2013 yılında 32 milyar dolara çıktığı görülmektedir. 2002 yılında yaklaşık 246 mil-

yon dolar olan dış yatırım akım tutarı 22 kat artarak 2014 yılında 5 milyar doların üzerine çıkmıştır.⁴⁰

Tablo-6: Dış yatırımların coğrafi bölgelere göre dağılımı⁴¹

	2002	2014
Avrupa Birliği	73.58	37
Diğer Avrupa	7.32	4.0
BDT	-	41.0
Batı Asya (Ortadoğu)	0.4	6.0
Güney Asya	1.22	0.1
Kuzey Afrika	-	1.0
Amerika	17.48	9.0

Doğrudan yatırım akımlarının coğrafi bölgelere göre dağılımına baktığımızda AB'nin payının azalırken özellikle BDT ülkelerinin ve Ortadoğu ve Körfez ülkelerini içeren Batı Asya bölgesinin payının arttığı görülmektedir.

2000'li yılların ortasında Türkiye ve Körfez ülkeleri arasındaki siyasal temaslar artmış ve 2010'lu yıllara gelindiğinde zirve noktasına ulaşmıştır. (...) Körfez ülkelerinin Türkiye'nin ticaret hacmi içindeki payı 2003 yılında %1.7 iken 2014 yılında %3.9 olmuştur. 2013 yılında Körfez Arap ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı 880 milyon doları (toplam doğrudan yabancı yatırımların %9'u) bulmuştur.⁴²

40 C. Bakır, *Dünya İle İş Yapanlar-Küreselleşme Sürecinde Türk Çokulusluları*, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 44.

41 Bakır, age., s. 44-5.

42 E. Aykut/K. Yıldırım, age. s. 149.

Tablo-7: Yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışındaki doğrudan yatırımları (coğrafi dağılımı) (milyon ABD doları)

	2001	2015
Avrupa	3.131	21.011
Diğer Avrupa ülkeleri	251	2.269
Afrika	22	294
Kuzey Afrika	11	152
Diğer Afrika ülkeleri	11	142
Amerika	267	1763
Kuzey Amerika	140	1280
Orta Amerika	112	450
Güney Amerika	109	218
Asya	1.161	7.317
Yakın ve Ortadoğu	649	5.929
Körfez ülkeleri	19	1.400
Diğer Yakın ve Ortadoğu ülkeleri	621	3.999
Diğer Asya ülkeleri	512	1.388
Okyanusya ve Kutup bölgesi	0	263

Benzer şekilde Türk şirketlerinin doğrudan yatırım yapmak üzere Afrika'ya olan ilgisi de giderek artmaktadır.⁴³ Türk şirketlerinin 2003-2015 yılları arasındaki son 12 yıl içinde Afrika kıtasında gerçekleştirdiği toplam yatırım tutarı 6.2 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Mozambik'ten Cezayir'e kadar geniş bir coğrafyada en çok gıda, enerji ve çimentoya dönük yatırımlar gerçekleştirilmektedir. Aslında TUSKON bünyesinde örgütlü İslamcı burjuvazi, Gülen cemaatinin de stratejik yönelişinin bir uzantısı olarak bu bölgede daha güçlü ticari bağlara sahip(ti). Bununla birlikte cemaatle ilişkili İslamcı burjuvazinin bu kanadının büyük ölçüde tasfiye olmuş olması, bu sefer MÜSİAD'ın etkisinin güçlü olduğu DEİK aracılığıyla özellikle İslamcı burjuvazinin bu bölgeye yatırımlarını teşvik edebilir. Hali hazırda Afrika'da büyük çaplı yatırımlar yapmış sermaye gruplarına bakıldığında İslamcı sermaye kanadının ve onlarla yakın işbirliği içinde olanların ağırlığı dikkat çekicidir.⁴⁴

Türkiye'de sermayenin uluslararasılaşması bakımından önemli olduğunu düşündüğümüz bu eğilimler dünya ekonomik krizi karşısında asıl ticaret bölgesi olan

43 *Ekonomist*, "Afrika'ya yatırım atağı", 17.04.2016.

44 Afrika'daki yatırımları ile dikkat çeken bu tür sermaye gruplarına örnek olarak Kazancı Holding (Aksa Enerji), Sanko Holding, Yıldırım Holding, Yıldız Holding, Tosyalı Holding, Hayat Holding, BİM, MNG Holding, Limak Holding, Karadeniz Holding, Eroğlu Holding, Yıldızlar Holding, Elvan Gıda verilebilir.

Avrupa pazarlarının daralmasıyla ilgili olduğu kadar Ortadoğu'daki savaş ortamının da etkisi altında şekillenmektedir hiç kuşkusuz. Bununla birlikte bu eğilimlerin öne çıkmasında dış politik yönelişin ve tercihlerin de önemli rol oynadığı kanısındayız.

Batıcı-laik burjuvazi açısından, hiç kuşkusuz Türkiye kapitalizminin öncelikle Batı ile bütünleşmesi, ABD, AB ve NATO ekseninde gelişmesi bir stratejik tercihtir. "TÜSİAD gibi TÜRKONFED de açıkça AB yanlısı bir dış ilişkiler stratejisini savunmakta ve gerek bölgesel gerek sektörel seviyelerdeki faaliyetlerle AB'ye üyelik sürecini desteklemeye çalışmaktadır."⁴⁵ Buna karşılık İslamcı burjuvazi açısından Sünni İslam ülkeleri ile işbirliği ve bütünleşme öncelikli stratejidir. "Esasen OECD dışı ülkelere yönelmeyi hedefleyen bir dış ekonomik ilişkiler stratejisi, ASKON ve TUSKON tarafından da destekleniyor, özellikle TUSKON sistemli bir şekilde bu stratejiyi izliyordu".⁴⁶ Görülebileceği gibi dış politikada bölgesel güç olmaya soyunan Türk burjuvazisinin her iki fraksiyonu arasında farklı, birbiriyle çelişen "vizyon"lar mevcuttur. Erdoğan/AKP'nin izlediği dış politikanın stratejik yönelişi ve tercihleri özellikle Batıcı-laik burjuvazi kanadı açısından önemli bir tehdit ve endişe kaynağı olmuştur:

Son dönemde Batı ittifakı ile artan gerilimlerin doğrudan yabancı yatırımlara yansması, borsada işlem gören uluslararası finans-kapitalin **kapkaççı** hareketlerinin hızlanması, TÜSİAD ile somutlaşan fraksiyonel çıkarları tehdit etmektedir. Batı ittifakının çıkarlarını tehdit eden ve TÜSİAD'ın kaygı eşiğini yükselten gelişmelerin arkasında dış politikadaki yönelişin ciddi bir etkisi bulunmaktadır.⁴⁷

Keza TÜSİAD gerçekleştirdiği Yüksek İstişare Kurulu (YİK) toplantısında AKP hükümetinin dış politika yönelişinden duyduğu rahatsızlığı ve stratejik açıdan farklılığını şöyle ifade etmiştir:

Türkiye siyasi enerjisini çok büyük ölçüde Ortadoğu'ya ayırdı. Ortadoğu'da istikrarsızlık bitmeyecek; dış politikada bir revizyona ihtiyaç var. (...) Bölgede güçlü lider olma yolunda ilerliyorduk. Geldiğimiz nokta: Siyaset, ekonomi ve dış politika alanlarında anlatacak yeni bir hikâyemiz kalmadı. Çözümün tarafı olmaya soyunmuşken, sorunların bir parçası haline geldik. (...) Yüzümüzü tekrar AB'ye dönelim. Üyelik için en uygun tarih, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın yürürlüğe gireceği 5 yıl sonrasıdır. Bu anlaşmanın dışında kalırsak, çok zarar görürüz.⁴⁸

45 Buğra/Savaşkan, age. s. 218.

46 Buğra/Savaşkan, age. s. 218.

47 K. Yıldırım, "Devlet, Körfez Kapitalizmi ve Türk Dış Politikasının Ekonomi-Politiği", içinde: *Monthly Review* Türkiye, sayı: 1, 2017, s. 171.

48 Aktaran Meral Tamer, "TÜSİAD'dan Erdoğan'a diplomasi dersi", *Milliyet*, 22.09.2013. Aynı haberde TÜSİAD heyetinin ABD ziyaretinde gündemindeki en önemli konunun ABD ve AB arasında müzakereleri devam eden Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) ve Türkiye'nin buna paralel olarak ABD ile imzalayabileceği serbest ticaret anlaşması olacağı aktarılıyor. TÜSİ-

Sermaye güçlerinin Erdoğan/AKP karşısında tutumları

Türkiye büyük burjuvazisinin esas olarak iki ana burjuva fraksiyonu etrafında bölünmüş olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bununla birlikte gerek ekonomi gerek politika alanındaki ayrışmalar ve gerilimler bize bu bölünmenin yekpare olmadığını, çeşitli ittifaklar ve tekil, fırsatçı tutumlarla birarada gerçekleştiğini gösteriyor. Bunun temel nedeni kanımızca Erdoğan/AKP'nin temsil ettiği burjuva kanadın sermaye birikimi anlamında sahip olduğu ekonomik gücün çok ötesinde bir politik güce erişmiş olmasıdır. Yukarıda da değindiğimiz üzere Erdoğan/AKP “organik” ilişki içinde olduğu MÜSİAD (bir zamanlar TUSKON) gibi sermaye örgütlenmelerine ikinci halka olarak, İslamcı sermaye ve cemaat ilişkileri ağının bir mensubu olmasa da dönemin nimetlerinden yararlanmak için kendisine yanaşan sermaye gruplarını da eklemeye çalışıyor. Elindeki belediye ihalelerinden TOKİ inşaatlarına, enerji lisanslarına, özelleştirme projelerinden muhtelif teşvik araçlarına kadar kullanabileceği araçları yerine göre sopa, yerine göre havuç olarak kullanarak kurmaya çalıştığı tarihsel bloğun içine bu “fırsatçı” sermayedarları da katmaya çalışıyor. TUSİAD çatısı altında olup bir yandan AKP'yi eleştiriyormuş gibi davranan ama alttan alta AKP ile dayanışan, kontrolündeki medyayı AKP için de kullandıran birçok ikili oynayan sermayedarın varlığı sır değil.⁴⁹ Bu tespitler ışığında günümüzde sermaye güçlerinin Erdoğan/AKP karşısında aldıkları tutuma göre kabaca şöyle bir tasnif yapmak mümkündür:

“Organik” bağı ve “gönül bağı” olanlar:

MÜSİAD + TÜMSİAD + ASKON + “havuz sermayesi” (Cengiz, Kolin, Çalık, Torunlar, Sancak).

Tamamen o kampta yer almamakla birlikte fırsatçı davrananlar:

Limak Holding, Doğuş Holding, Demirören Holding, Ciner Holding gibi çoğu inşaat ve altyapı sektörlerinde faaliyet gösteren sermaye grupları.

Daha mesafeli durmakla birlikte AKP/ Erdoğan ile ilişkilerini bozmamaya gayret gösterenler:

Koç Holding, Sabancı Holding, Doğan Holding gibi çoğu enerji-elektrik dağıtım-petrol dağıtım gibi büyük çaplı projelerde faaliyet gösteren Batıcı-laik burjuvaziye mensup sermaye grupları.

Bir bütün olarak mesafeli duranlar:

TÜSİAD, TOBB, TÜRKONFED gibi sermaye örgütleri

AD Yönetim Kurulu Başkanı Muharrem Yılmaz temalarının ardından yaptığı basın toplantısında “TÜSİAD, Türkiye'nin devam etmekte olan TTYO görüşmelerinin dışında kalmasına tahammül edemiyor. Türkiye'nin bu **ekonomik NATO diyebileceğimiz**, Batı dünyasının yeni bir yapılanma çalışması olan TTYO çalışmalarının dışında kalmasını gerçekten kabul edilemez buluyoruz” dedi. (...) TTYO'nun “yeni Batı” olarak tanımlanabileceğini ifade eden Yılmaz bu yapılanmanın yalnızca ekonomik değil, jeo-stratejik bir derinliği de olduğunu söyledi (*Milliyet*, “Ekonomik NATO kuruluyor, Türkiye dışında kalmamalı”, Pınar Ersoy, 13.10.2013).

49 M. Sönmez, “Türkiye’de Kutuplaşma, Sermaye Sınıfı ve TÜSİAD”, bianet.org, 12.06.2008.

Tasfiye olanlar:

TUSKON bünyesinde örgütlü İslamcı sermaye grupları. Darbe girişiminin ardından Gülen cemaatine mensup oldukları gerekçesiyle yönetimi TMSF'ye devredilen şirket sayısı 800'ü buluyordu. Bu şirketlerin toplam değeri 60 milyar lirayı, çalışan sayısı ise 40 bini geçmekteydi. Başbakan Yardımcısı Nurettin Canikli “el konulan şirketlerin hepsinin kârının çok yüksek olduğunu ve sahiplerinden daha iyi yönetildiklerini” ileri sürüyordu.⁵⁰ Özellikle belirtmekte fayda var. Canikli, söz konusu şirketlere el koyma sürecinin erken bir aşamasında TMSF'ye devredilen 527 şirketin 271 tanesinin 9 büyük sermaye grubuna, hepsinin ise toplam 30 sermaye grubuna ait olduğunu söylemişti.⁵¹ Bu sermaye gruplarının önde gelenleri Koza-İpek Holding, Boydak Holding, Naksan Holding, Kaynak Holding, Fi-Yapı ve Dumankaya gibi holdingler. Bu bilgilerin ister TUSKON ister MÜSİAD çatısı altında örgütlenmiş olsunlar, İslamcı burjuvazinin çıkarlarını ifade eden bu gibi kurumlarda **-üyelerinin çoğunluğunu KOBİ'lerin oluşturmasına rağmen** – aslında sermayenin yoğunlaşma düzeyinin yüksekliği ve tekelci nitelikleri hakkında fikir vermek bakımından önemli ipuçları barındırdığını söyleyebiliriz.

3- Sonuçlar

Bu çalışmada, yakın dönemde Türkiye burjuvazisinin politik düzeyde bölünmüşlüğü'nün arkasında yatan maddi nedenleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan egemen sınıf içindeki dönüşümleri ve gelişme eğilimlerini ortaya koymaya çalıştık. Önce mevcut verilerden hareketle son 10 yılda İslamcı burjuva kanadın tekelci bir sermaye gücü olarak hem ekonomik hem de politik alanda güçlenmeye devam ettiği sonucuna vardık. İslamcı sermaye grupları bu dönemde daha da büyüdüler, birçok sektörde “büyük oyuncu” olarak tekelci kârlardan daha fazla pay almaya başladılar. Bu tespitten hareketle elbette başta Koç ve Sabancı olmak üzere “Batıcı-laik burjuva fraksiyonun önde gelen sermaye grupları büyümüyorlar” demiyoruz; dediğimiz, Türkiye’de sermaye birikimi sürecinde her iki kanat arasındaki rekabetin şiddetlendiği ve paylaşım savaşının sürdüğüdür. Söz konusu paylaşım savaşında elbette Batıcı-laik burjuvazi üretim ölçeği, uluslararasılaşma düzeyi ve finansal güç bakımından hâlâ üstünlüğünü sürdürmektedir. Bizim özellikle vurguladığımız İslamcı burjuvazinin kendi iktisadi gücüyle orantısız bir siyasal gücü elde etmiş olması nedeniyle bu mücadelede epey mevzi kazanmış olduğudur.

Bir diğer tespitimiz her iki fraksiyon arasındaki mücadelenin ekonomik alanda sermaye birikiminde kimin aslan payını alacağı; politik alanda ise sermaye birikiminin istikametine ve uluslararası ilişkilere kimin, hangi stratejik öncelikler temelinde yön vereceği üzerine yapıldığıydı. Bu konuda şimdiye kadar kalıcı bir uzlaşmaya varılamamış olması, hatta bu konulardaki ayrışmanın kanlı bir çatışmaya dönüşmüş ve aynı burjuva fraksiyon içinde ittifak yapmış sermaye gruplarından birinin tasfiyesi ile sonuçlanmış olması, bize Türkiye burjuvazisinin kendi içinde yaşadığı

⁵⁰ *Hürriyet*, 03.03.2017, *Evensel*, “OHAL ekonomiyi devletleştirdi”, 16.12.2016.

⁵¹ *Hürriyet*, 08.11.2016.

bu gerilimde uzlaşılardan ve ateşkeslerin geçici, çatışmanın belirleyici dinamik olduğunu göstermektedir. Bu çatışmanın nihai çözümünü belirleyecek olan taraflardan birinin diğerini yok edeceği bir politik güç elde etmesi olabilir. Çatışmanın sınırını belirleyen ana etkenler ise içerde işçi hareketinin - örneğin ağır bir ekonomi krize tepki olarak - canlanması karşısında burjuvazinin bir bütün olarak proletaryaya karşı düzeni korumak üzere ittifak yapması, dışarda ise emperyalist devletlerin Ortadoğu'da izleyecekleri dış politikanın Türkiye burjuvazisinin uzun vadeli çıkarları bakımından bir tehdit oluşturmasıdır.

Bulgular ışığında vardığımız bir diğer sonuç Erdoğan/AKP'nin her iki burjuva kanadı da bir "uzlaşma" etrafında birleştirebilme çabası içinde olmadığı; bir yandan derinleşen ekonomik kriz ve işçi sınıfının buna olası tepkisi karşısında her iki kanadın da ortak çıkarlarını savunan politikalar izlerken, öte yandan **esas olarak** İslamcı burjuvazinin "hegemonya projesi"ne destek verdiğidir. Bu tespit her iki sermaye kanadını da tatmin edebilecek taahhütleri ve aynı zamanda izlediği "havuç-sopa" politikaları sayesinde, İslami sermayenin yanı sıra Batıcı-laik sermaye çevrelerine mensup bazı sermaye kesimlerini de kendi yanına çekebilmiş olduğu gerçeğine gözlerimizi yummamızı gerektirmez. Kaldı ki dar çıkarlarının peşinden koşmak, daha fazla sömürü uğruna "omurgasız" davranmak, kendi iç çelişkilerinin ürünü olan kriz dönemlerinde aciz ve çözümsüz kalmış olarak "otoriter" devlet biçimlerine destek vermenin, bunların temsilcisi liderlerle işbirliği yapmanın sadece Türk burjuvazisine has bir özellik olmadığını da unutmamak gerekir. Bilakis bu olgunun bizim açımızdan politik sonucu, bir bütün olarak burjuvaziden, ama aynı zamanda Batıcı-laik burjuvazinin herhangi bir kesiminden de "demokrasi güçleri"ne destek gelebileceğini beklemenin boşuna olduğudur.

Her iki burjuva kamp arasındaki çatışmayı "otoriter" bir rejimle "demokrasi" isteyen muhalefet güçleri arasındaki bir mücadele olarak kavramakla **sınıfsal** temelde her iki burjuva kamp arasındaki bir mevzi savaşı olarak kavramanın farklı politik sonuçları olacaktır. İkinci kavrayışın politik çıkarsaması, bu iki kamptan birini desteklemeye dönük politikalara öncelik vermek yerine işçi sınıfının bu mücadeleye damgasını vuracağı, her iki taraftan da bağımsız bir üçüncü cephe inşa etmeye dönük somut adımlar atmak olsa gerek. Yakın dönemde Sol'da geniş kesimlerin politik yönelişi ise yaklaşan seçimlere hangi kampla ittifak içinde girilmesinin "demokrasi"yi ilerleteceği doğrultusunda oldu.

Türkiye'de egemen sınıf içi yapının son yıllardaki dönüşümüne dair yaptığımız araştırmadan hareketle ortaya koyduğumuz tespitler ve vardığımız sonuçlar bize şunu göstermektedir: Türkiye işçi sınıfının son 20-30 senedir sınıf mücadelesine damgasını vuramadığı bir konjonktürde burjuvazi içi sınıfsal çelişkiler öne çıkmış, politik gündemde belirleyici bir rol oynamıştır. Ama aynı zamanda tam da bu burjuvazi içi gerilimler ve mücadeleler işçi sınıfının sermayeden ve devletten bağımsız bir mücadele yürütebilmesinin koşullarını olgunlaştırmaktadır. Yeter ki bu mücadelede sermayenin o ya da bu kesiminin (İslamcı-laik, ümmetçi-ulusalcı, otoriter-demokrat vb.) arkasına yedeklenmeden bağımsız bir politika izlenebilsin.